

Tema 34. Objectius i principis bàsics d'actuació. Funcions del delegat d'execució de mesures, control de l'execució, suport socioeducatiu, compliments d'obligacions i/o tractaments i participació comunitària. Els principis d'igualtat davant la llei; dels drets i garanties i temporalitat de la intervenció; de la intervenció mínima i de la responsabilització social.

Esquema

- I. Objectius
- II. Funcions del delegat d'execució de mesures
 1. Control de l'execució
 2. Suport socioeducatiu
 3. Compliments d'obligacions i/o tractaments
 4. Participació comunitària
- III. Els principis bàsics d'actuació
 1. Igualtat davant la llei
 2. Drets i garanties
 3. Individualització de les respostes
 4. Corresponsabilitat
 5. Transitorietat i temporalitat de la intervenció
 6. Principi d'intervenció mínima
 7. Responsabilització social

I. Objectius

Les mesures penals alternatives, MPA, consisteixen en el compliment d'obligacions o tractaments imposats a l'autor d'un delictes lleus o menys greus per un jutge o tribunal, que s'articulen com a acords judicials que permeten donar als fets delictius una resposta menys aflictiva que l'ingrés a una institució penitenciària, d'acord amb l'orientació reeducativa i de reinserció social de les penes i mesures de seguretat que recull la Constitució. Es poden aplicar a penes de fins a 2 anys de presó i de fins a 5 anys, si concorren circumstàncies de drogodependència.

Les MPA ajuden la persona condemnada a portar una vida familiar, laboral i social més normalitzada, alhora que se salvaguarden els drets de les víctimes.

Així doncs, les MPA, o mesures d'execució penal a la comunitat, combinen:

- L'element retributiu de la pena. L'internament en un centre penitenciari és substituït per una mesura que, en la majoria dels casos, consisteix a fer una activitat que comporta un benefici per a la comunitat.
- Els aspectes relacionats amb la prevenció general i especial de la pena, en tant que s'aborden les causes que motiven el delictes, la qual cosa s'orienta a reduir el risc de reincidència.

- La finalitat educativa i integradora de la pena. La persona infractora pot conciliar les seves obligacions penals amb la seva vida familiar i laboral.

Els objectius del Programa de mesures penals alternatives són:

- Sensibilitzar les diferents institucions (òrgans judicials, centres de tractament, etc.) sobre la necessitat de desenvolupament de sancions penals alternatives a la presó.
- Afavorir la responsabilització i implicació de la societat en el desenvolupament d'aquests programes.
- Fomentar la dotació de recursos adients, contribuir a l'avaluació dels existents i fer propostes de col·laboració amb altres organismes o administracions.

II. Funcions del delegat d'execució de mesures

Dins d'aquest marc, les MPA consisteixen en el control i suport socioeducatiu que du a terme un professional anomenat *delegat d'execució de mesures* en relació amb el compliment de les penes, mesures de seguretat o obligacions que ha imposat un jutge o tribunal a l'autor d'un delictes, sovint com a alternativa a l'ingrés a presó.

El treball del professional té com a eixos:

- Vetllar per l'adequat compliment de les penes, mesures i/o obligacions imposades, formalment i pel que fa al seu contingut.
- Mantenir informada la instància judicial competent sobre el compliment i l'evolució de les MPA.
- Afavorir la integració social de la persona a qui s'han imposat, mitjançant el seguiment i suport socioeducatiu.
- Fomentar una dotació de recursos sociocomunitaris adequats a les necessitats de la població atesa.
- Implicar i sensibilitzar la comunitat en els processos d'execució de mesures penals alternatives.

Els elements que defineixen les mesures penals alternatives són el control de l'execució de la pena o mesura, el suport socioeducatiu, el compliment d'obligacions i/o de tractaments, i la participació comunitària.

1. Control de l'execució

El control de l'execució de la MPA es du a terme mitjançant entrevistes periòdiques del delegat d'execució de mesures amb la persona que l'ha de complir. Un element important que configura l'aspecte de control és l'obligatorietat d'informar periòdicament, com a mínim cada 3 mesos, l'òrgan judicial, tant de l'evolució de la persona com del compliment de la MPA imposada. Aquesta obligació de l'Administració està recollida al Codi penal. A Catalunya, l'Àrea de Mesures Penals Alternatives assumeix la responsabilitat de l'execució de les mesures penals alternatives mitjançant els delegats d'execució de mesures, que

estan repartits per tot el territori de Catalunya, els quals són responsables d'elaborar els informes que es trameten a la instància judicial. En aquests informes es recull l'evolució de la persona i del compliment de la MPA, i es detalla i s'avalua la situació quant al compliment de les obligacions o dels deures imposades.

En bona part de les MPA la resolució judicial preveu el compliment d'obligacions que comporten la realització d'una activitat, bé es tracti de treballs en benefici de la comunitat, bé de la participació en programes formatius o laborals o en tractaments sanitaris o sociosanitaris. En tots aquests casos s'estableixen coordinacions periòdiques amb els professionals dels centres o recursos on es fan efectives les obligacions esmentades. El responsable de fer l'avaluació global i trametre-la a l'òrgan judicial competent és el delegat d'execució de mesures designat en cada cas, per tant, aquest professional no és només un transmissor de la informació sinó que actua com a interlocutor amb la instància judicial i pot articular i canalitzar les diferents demandes i proposar els canvis que permetin adequar millor el manament judicial als objectius de la intervenció i a l'invés.

2. Suport socioeducatiu

El control del compliment de les MPA ha d'anar acompanyat d'un seguiment socioeducatiu que ha de potenciar els elements de responsabilització personal i d'integració social, d'acord amb les capacitats i possibilitats de cadascú, i ha de respondre sempre al compliment concret de cada mesura penal alternativa.

La intervenció del professional responsable d'efectuar el seguiment ha de facilitar el compliment de la MPA i plantejar alhora una relació d'ajuda i suport que permeti abordar la situació de cada persona en els àmbits necessaris (personal, familiar, social i judicial) per assolir els objectius establerts.

El compliment s'aborda clarificant i enquadrant els aspectes formals: quin tipus de seguiment es farà i com; quines responsabilitats i/o obligacions contrau cadascú (inclòs el treballador social). També s'ha de dissenyar un projecte d'intervenció (pla de treball individualitzat) que estableixi els objectius necessaris per assolir una millora en la integració social i en la qualitat de vida de la persona a qui s'ha imposat la mesura judicial.

3. Compliments d'obligacions i/o tractaments

Comporta el compliment de les activitats o tractaments, prèviament acordats pel jutge o tribunal, i comporta, en molts casos, un cert compromís d'acceptació i participació de la persona. En aquest sentit, podem parlar, independentment de la responsabilitat criminal, de la responsabilitat personal.

El grau de compromís i acceptació canvia en cada MPA i varia també en funció de la persona i el moment en què es troba. Així, pot ser pràcticament nul en el cas de les mesures de seguretat d'internament psiquiàtric i, per contra, significar un grau important de compromís en els treballs en benefici de la comunitat. Les variables que determinen el grau de compromís que és possible assolir i amb el qual es pot treballar són:

- les característiques personals de la persona sentenciada
- l'adequació de les obligacions imposades a les seves capacitats personals

- la necessitat de complir allò que disposi la resolució judicial

En aquest punt té especial importància la possibilitat que hi ha, en alguns supòsits, de proposar la modificació de les mesures o obligacions quan es cregui convenient. D'altra banda, també cal considerar que la finalització d'una activitat o tractament pot no ser coincident amb la finalització de la mesura penal alternativa. En aquests casos, caldrà veure si és convenient prosseguir amb el seguiment socioeducatiu un cop finalitzada la mesura judicial i, en tot cas, en quines condicions cal fer-ho i quin és el servei competent.

4. Participació comunitària

La participació activa de la comunitat amb els recursos institucionals i humans és un element fonamental. Cal comptar també amb la família com un possible element de suport i amb altres grups secundaris que poden incidir positivament en els processos d'integració social.

La intervenció del delegat d'execució de mesures s'emmarca en una tasca de coordinació regular i continuada amb els recursos comunitaris de l'entorn sociocultural i geogràfic més proper, per tal que aquests recursos i la mateixa comunitat, fent-ne ús, puguin donar suport a la persona sotmesa a mesura.

D'altra banda, els programes desenvolupats entorn de les mesures penals alternatives ofereixen, en molts supòsits, un element implícit de coordinació amb la xarxa sociocomunitària àmplia. La col·laboració de diferents recursos per donar compliment a la mesura i la coordinació amb els professionals de justícia que se'n deriva comporten ja un treball amb la comunitat.

Els recursos utilitzats permeten donar compliment a les obligacions imposades i, d'alguna manera, donar resposta a les necessitats específiques de cada persona. A més, disposem també dels recursos generals, no relacionats directament amb la mesura, que pot utilitzar qualsevol persona que els necessiti i que poden servir de suport per la intervenció socioeducativa que du a terme el professional de justícia.

L'execució a la comunitat té tres objectius bàsics:

- Sensibilitzar les diferents institucions (òrgans judicials, centres de tractament, etc.) sobre la necessitat de desenvolupament de sancions penals alternatives a la presó.
- Afavorir la responsabilització i implicació de la societat en el desenvolupament d'aquests programes.
- Fomentar la dotació de recursos adients, contribuir a l'avaluació dels existents i fer propostes de col·laboració amb altres organismes o administracions.

III. Els principis bàsics d'actuació

1. Igualtat davant la llei

Totes les persones imputades en un procediment penal tenen l'opció de sol·licitar, si s'escau, l'aplicació d'alguna de les mesures previstes al sistema penal.

2. Drets i garanties

L'actuació dels professionals ha de preservar i respectar la intimitat i privacitat de les persones i s'ha de dur a terme sota una estricta confidencialitat, tant pel que fa als documents que rebin o generin, com a la resta d'informació derivada de la intervenció. Les persones encausades i/o condemnades han d'estar informades de tots els elements que intervenen en el procés judicial i l'execució de la mesura.

3. Individualització de les respostes

Les intervencions dels professionals i les seves propostes i estratègies d'execució s'han d'adequar a les necessitats que sorgeixen de la situació personal i social de la persona, tenint present que els límits genèrics de la intervenció, dins l'estricta compliment del manament judicial, estan determinats per les circumstàncies, característiques i disponibilitat de la persona.

4. Corresponsabilitat

Aquest principi té dues vessants:

- Responsabilitat individual de la persona infractora: L'article 9 de la Constitució espanyola (CE) estableix que tots els ciutadans resten subjectes a la Constitució i a la resta de l'ordenament jurídic. Això comporta, a més del deure d'observació i compliment de les normes, l'obligació d'assumir les conseqüències que els possibles incompliments puguin originar.
- Responsabilitat de la societat i dels poders públics respecte de les persones infractores: L'article 9 de la CE també estableix que els poders públics resten subjectes a la Constitució i a la resta de l'ordenament jurídic. A més, estan obligats a promoure les condicions perquè la llibertat i la igualtat dels individus i dels grups en què s'integrin siguin reals i efectives, així com a remoure els obstacles que n'impedeixin o dificultin la plenitud, i facilitar la participació de tots els ciutadans en la vida política, econòmica, cultural i social.

Així mateix, l'article 25.2 CE estableix que les penes privatives de llibertat i les mesures de seguretat estaran orientades vers la reeducació i reinserció social. Per tant, la responsabilitat de l'Administració comporta, a més d'informar cada persona de la naturalesa del procés judicial i/o de les penes, mesures i/o obligacions i de les condicions en què s'han de complir, l'obligació de donar-li el suport i els mitjans necessaris perquè pugui assolir la inserció social. Es tracta, doncs, d'un equilibri entre la responsabilitat individual de cada persona pel que fa als seus actes i les conseqüències, individuals i col·lectives, que aquests comporten, i la responsabilitat de la societat i de l'Estat envers els seus ciutadans.

5. Transitorietat i temporalitat de la intervenció

Totes les intervencions que es realitzen en el marc de la justícia penal tenen un caràcter temporal, atès que totes les penes i mesures de seguretat tenen una durada determinada establerta abans de l'inici de la seva execució per l'òrgan judicial competent, d'acord amb els preceptes legals aplicables.

En conseqüència, els objectius i les estratègies de la intervenció s'han d'establir tenint en compte aquesta limitació temporal i el fet que el temps d'intervenció requerit per aconseguir

amb èxit la inserció social pot no coincidir amb el temps de pena o mesura judicial, ja que el primer es regeix per criteris socials i terapèutics, i el segon per la resolució judicial en aplicació de la llei.

La intervenció dels professionals en l'àmbit de la justícia penal s'inicia i finalitza en el moment determinat judicialment, i es deriven els usuaris, si escau, als recursos (socials, formatius, laborals, assistencials, sanitaris, etc.) existents a la xarxa pública per a la continuació dels processos d'inserció o tractament, d'acord amb la disponibilitat i els interessos expressats per la persona mateixa.

6. Principi d'intervenció mínima

Aquest principi, indispensable en un model de responsabilitat, es basa en el fet que:

- La intervenció des de la justícia penal no pot ser totalitzadora.
- La multiplicitat de les intervencions s'ha d'evitar, tant pel que fa als professionals com pel que fa als serveis o organismes que intervenen o col·laboren en l'execució dels diferents programes. En aquest sentit, és necessari impulsar la interdisciplinarietat i la complementarietat de programes i recursos.

7. Responsabilització social

Les intervencions han d'orientar-se cap a la responsabilització personal i la reintegració social, si escau i és possible, de les persones que en siguin objecte. Per això, cal proporcionar a l'autoritat judicial els mitjans necessaris per poder donar resposta a les mancances o problemàtiques que puguin presentar aquestes persones. La participació de la comunitat en aquest procés ha d'ocupar un lloc destacat, amb la finalitat de permetre l'establiment de vincles reals amb la societat i augmentar les possibilitats de reinserció i reintegració social.

Punts clau

- Les mesures penals alternatives consisteixen en el control i suport socioeducatiu que du a terme el delegat d'execució de mesures, en relació amb el compliment de les penes, mesures de seguretat o obligacions que ha imposat un jutge o tribunal a l'autor d'un delictes, com a alternativa a l'ingrés a presó.
- Incorporen l'element retributiu de les penes ja que en la majoria dels casos el compliment consisteix a fer una activitat en benefici de la comunitat. Permeten abordar les causes que motiven el delictes, al mateix temps que la persona infractora pot conciliar les seves obligacions penals amb la seva vida familiar i laboral.

Bibliografia

TÉLLEZ AGUILERA, A. (2006) *Nuevas penas y medidas alternativas a la prisión*. Madrid: Edisofer.